

Сидоров І.Ф.,

*здобувач Інституту держави і права
ім. В.М.Корецького НАН України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ВЕКСЕЛЯ ДО ПЛАТЕЖУ ЯК УМОВА ВИКОНАННЯ ВЕКСЕЛЬНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Як і для інших цінних паперів, для векселя є характерним те, що отримання виконання зобов'язань по векселю за загальним правилом можливе тільки при умові пред'явлення векселя. Право векселедержателя на отримання платежу реалізується при пред'явленні векселя зобов'язаній особі.

Вексель може бути пред'явлений до платежу лише у межах встановленого вексельним законодавством строку. Строки для пред'явлення векселя до платежу встановлюються ст. ст. 34, 38 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі, запровадженого Женевською конвенцією 1930 року (далі – Уніфікований закон).

Так, відповідно до ст. 38 Уніфікованого закону про переказні векселі та прості векселі держатель векселя зі строком платежу на визначений день або у визначений строк від дати видачі чи від пред'явлення повинен пред'явити вексель до платежу або в день, коли він має бути оплачений, або в один із наступних двох робочих днів.

Для векселів строком платежу за пред'явленням ст. 34 Уніфікованого закону встановлює, що вони повинні бути пред'явлені до платежу протягом року з дня його складання. Однак векселедавцю надане право скоротити цей строк або обумовити більш тривалий строк, а індосантам надається право скоротити цей строк. У випадку, якщо трасант встановить, що переказний вексель зі строком платежу за пред'явленням не може бути пред'явленим для платежу раніше визначеної дати, строк для пред'явлення починається від зазначеної дати.

За загальним правилом, встановленим ст. 167 ЦК України, зобов'язання повинно бути виконане в тому місці, яке зазначено в законі, договорі, акті планування, на підставі якого виникло зобов'язання, або виходячи з суті зобов'язання.

Відповідно до ст. ст. 1, 75 Уніфікованого закону обов'язковим реквізитом векселя є місце платежу по векселю. Тобто місце виконання зобов'язання по векселю повинно спеціально визначитися в тексті документу, за виключенням випадку, зазначеного в ст. 2 Уніфікованого закону, а саме, у разі відсутності зазначення місця платежу у векселі, місце, позначене поруч з найменуванням трасата, вважається місцем платежу і, разом з тим, місцем проживання трасата. Отже, в будь-якому випадку, вексель повинен пред'являтися до платежу в місці платежу, яке вказане на векселі.

В більшості випадків місце платежу співпадає з місцем знаходження боржника (акцептанта). Однак вексельне законодавство передбачає випадки, коли місце платежу не співпадає з місцем знаходження боржника, а також, коли платіж за боржника повинен бути здійснений іншою особою. Так, ст. 27 Уніфікованого закону встановлює, що якщо трасант зазначив у переказному векселі місце платежу, відмінне від місця проживання трасата, не вказавши при цьому третьої особи, за адресою якої повинен бути здійснений платіж, то трасат може вказати на таку особу в момент акцепту. При відсутності такої вказівки вважається, що акцептант зобов'язався сам здійснити платіж за векселем у місці платежу. Якщо вексель підлягає оплаті за місцем проживання трасата, останній може вказати у своєму акцепті будь-яку адресу у тому ж місці, в якому повинен бути здійснений платіж. У тому разі, якщо місце платежу не співпадає з місцем проживання платника, має місце так званий доміцильований вексель. Особа, яка вказана на векселі для здійснення платежу, називається доміциліатом.

Таким чином, у випадку, якщо на векселі вказана особа, яка повинна здійснити оплату векселя (доміциліат), вексель для платежу повинен бути пред'явлений за місцем платежу на векселі і саме особі, яка вказана у векселі для здійснення платежу по векселю (доміциліату).

Крім того, вексельне законодавство допускає пред'явлення векселя до платежу не боржнику або доміциліату, а в певну установу. Так, ч. 2 ст. 38 Уніфікованого закону встановлено, що пред'явлення векселя в розрахункову палату є рівнозначним пред'явленню до платежу. Статтею 6 Додатку № 2 до Конвенції, якою запроваджений Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі, встановлено, що країни, які приєдналися до Конвенції, визначають установи, які, відповідно до її національного закону, повинні розглядатися як розрахункові палати.

Статтею 7 Закону України “Про обіг векселів в Україні” встановлено, що функції розрахункових палат згідно зі статтею 38 Уніфікованого закону виконують установи банків та органи Державного казначейства України, що здійснюють розрахунково-касове обслуговування векселедавців простих векселів, трасатів (акцептантів) за переказними векселями. При цьому порядок здійснення функцій розрахункових палат для органів Державного казначейства України визначається Кабінетом Міністрів України, а для установ банків визначається Національним банком України за погодженням з Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Порядок виконання функцій розрахункових палат установами банків встановлюється Положенням про розрахункові палати для пред'явлення векселів до платежу, затвердженим Постановою Правління Національного банку України 25.09.2001 р. № 403, зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 5 листопада 2001 р. за № 934/6125 (далі – Положення).

Процедура пред'явлення векселя в розрахункову палату згідно з Положенням складається з двох етапів:

1) виявлення векселедержателем наміру (шляхом подання відповідної заяви) пред'явити вексель у розрахункову палату при настанні строку платежу за цим векселем;

2) пред'явлення векселя у розрахункову палату в строк платежу з подальшим посвідченням цього факту розрахунковою палатою.

При цьому розрахункова палата має право відмовити держателю векселя у посвідченні факту пред'явлення векселя до платежу у випадку, якщо держатель не подавав попередньо до розрахункової палати заяву про намір пред'явити вексель до платежу. Статтею 4 гл. 1 Розділу II Положення встановлюється, що із заявою про намір векселедержатель може звернутись у розрахункову палату в такі строки:

– для векселів із строком платежу “на визначену дату”, “у визначений строк від пред'явлення”, “у визначений строк від дати складання” - не раніше 14 і не пізніше 3 робочих днів до настання строку платежу;

– для векселів із строком платежу “за пред'явленням” - у будь-який день протягом строку для пред'явлення, але не пізніше 3 робочих днів до закінчення останнього дня цього строку.

Якщо розрахункова палата і платник за векселем розміщені в різних регіонах України, то заява про намір подається в розрахункову палату не пізніше, ніж за 14 робочих днів до строку платежу.

Розрахункова палата може прийняти заяву про намір і сам вексель пізніше встановлених строків (але не пізніше закінчення строку платежу за векселем) у разі наявності в неї змоги повідомити платника за векселем і одержати від нього згоду (відмову) оплатити вексель протягом строку платежу за векселем.

Після прийняття заяви про намір пред'явити вексель до платежу розрахункова палата повинна повідомити про це платника за векселем (векселедавця – в простому векселі або трасата (акцептанта) – в переказному векселі).

В разі неоплати векселя в строк платежу розрахункова палата посвідчує факт пред'явлення до платежу шляхом виконання на векселі спеціального напису після останнього індосаменту та складання акту про пред'явлення векселя до платежу в розрахункову палату.

На нашу думку, Положення не враховує особливостей вексельного законодавства з питань виконання вексельних зобов'язань та потребує в зв'язку з цим внесення відповідних змін і доповнень.

Так, встановлений Положенням порядок для пред'явлення векселя до платежу в розрахункову палату не враховує випадків, коли вексель підлягає оплаті у місці платежу, відмінному від місця знаходження боржника за векселем та спеціальним платником (доміциліатом). Як зазначалось вище, у випадку, коли має місце доміцильований вексель, він повинен бути пред'явлений саме особі, яка призначена спеціальним платником по векселю. Положення зобов'язує розрахункові палати у випадку звернення до них векселедержателя з заявою про намір пред'явити вексель до платежу направити повідомлення платнику по векселю, яким Положення визнає векселедавця в простому векселі або трасата (акцептанта) в переказному векселі, однак не передбачає обов'язку повідомлення про цей факт доміциліата.

Оскільки у разі, коли вексель буде доміцильований і боржник, на підставі договору доміциляції векселя з банком, перерахує кошти на оплату векселя саме банку, в якому доміцильований вексель, боржник може відмовити в оплаті векселя з посиленням на те, що вексель підлягає пред'явленню до оплати саме в банк, вказаний у векселі, як доміциліат. Проте розрахункова палата посвідчить в такому разі факт пред'явлення векселя до платежу та неотримання коштів в оплату, і платник буде вимушений звертатись до нотаріуса за вчиненням протесту в неоплаті.

Ми вважаємо, що у випадках, коли має місце доміцильований вексель, розрахункова палата повинна направляти повідомлення про пред'явлення векселя до платежу саме особі, яка вказана на векселі спеціальним платником (доміциліату), як це робить нотаріус при вчиненні протестів векселів про неоплату відповідно до п. 176 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 18.07.1994 р. № 18/5, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 07.07.1994 р. № 152/361 (далі – Інструкція).

Пред'явлення векселів до платежу може проводитись особисто векселедержателем або за його дорученням іншою особою. Здебільшого на практиці векселедержатель доручає виконати функції пред'явлення векселів до платежу комерційним банкам.

Порядок виконання банками операцій з векселями, в тому числі й пов'язаними з пред'явленням векселів до платежу, регулюється Положенням про операції банків з векселями, затвердженим Постановою Правління Національного банку України 28.05.99 р. № 258.

За дорученням векселедержателя банки здійснюють пред'явлення векселів до платежу на підставі договорів інкасування векселів.

Слід зазначити, що при здійсненні пред'явлення векселів не векселедержателем особисто, повноваження особи, яка діє за дорученням векселедержателя, повинні підтверджуватись спеціальним індосаментом.

Відповідно до ст. 18 Уніфікованого закону, якщо індосамент містить застереження “валюта до отримання”, “на інкасо”, “за дорученням” або будь-яке інше застереження, що має на увазі просте доручення, держатель може здійснювати всі права, що випливають з переказного векселя, але індосувати його він може тільки у порядку передоручення.

Так, пунктом 9 глави 1 Розділу 8 Положення про операції банків з векселями встановлено, що при передаванні векселя для інкасування принципал має здійснити на векселі передоручений індосамент на користь банку-ремітента. Передоручений індосамент може містити вказівки:

“Як довіреному (назва банку) для (перелік дій)” (застосовується для визначених принципалом дій), “Для пред’явлення до акцепту” (застосовується для пред’явлення переказного векселя до акцепту), “Валюта на інкасо” або “Валюта до отримання” (застосовується для пред’явлення векселя до платежу) тощо.

Слід звернути увагу на те, що Уніфікований закон не ставить в залежність від застереження, яке містить індосамент, повноваження довіреної особи. Так, навіть у випадку, коли індосамент містить застереження “валюта на інкасо”, довірений має право не лише пред’явити вексель до платежу, а й звернутись до нотаріуса за вчиненням протесту про неоплату у випадку, якщо боржник відмовився оплатити вексель.

Однак, вчинення передорученого індосаменту не породжує обов’язку довіреної особи вчинити певні дії. Обов’язок на вчинення певних дій пов’язаний не з вексельними правовідносинами, а з загально цивільними, оскільки виникає не на підставі векселя, а на підставі окремого договору (у випадку з банками – на підставі договору інкасування), а тому відповідальність банку за невиконання своїх зобов’язань за договором інкасування буде визначатись не нормами вексельного законодавства, а за загальними правилами, встановленими цивільним законодавством України.

Відповідно до п. 13 гл. 1 Розділу 8 цього Положення встановлено, що пред’явлення документів платнику може бути зроблене:

1) поштою, і в цьому випадку момент пред’явлення визначається моментом одержання поштової кореспонденції;

2) в місці платежу, зазначеному в векселі, а при відсутності такого зазначення - в місці знаходження особи, яка має оплатити вексель. Якщо особа, яка має оплатити вексель, або будь-яка особа, уповноважена діяти за неї, не знаходиться у даному місці або з ними неможливо встановити контакт, обов’язок здійснити пред’явлення відпадає.

За відсутності інших інструкцій банк може пред’явити документи, які не підлягають оплаті банком, через банк або в банку, шляхом відсилання платнику письмового повідомлення про те, що банк тримає даний документ з метою одержання оплати тощо. Повідомлення має бути відіслане в такий час, щоб воно могло бути одержане в той день, або до того дня, коли настає строк пред’явлення, якщо в дорученні на інкасування не зазначено іншого.

У випадку не пред’явлення векселя до платежу у встановлений строк боржник має право виконати зобов’язання шляхом внесення суми векселя в депозит уповноваженого органу влади.

Так, ст. 42 Уніфікованого закону встановлюється, що у випадку, якщо переказний вексель не пред’явлений для платежу протягом строку, встановленого для пред’явлення, то кожний боржник має право внести його суму у депозит компетентного органу влади за рахунок на страх і ризик держателя. В такому випадку векселедержатель для отримання виконання повинен пред’явити вексель уповноваженому органу влади, в депозит якого внесені грошові кошти.

Можливість виконання грошового зобов’язання внесенням боргу в депозит передбачена ст. 177 ЦК України. В ній зазначається, що в разі відсутності кредитора, а також в разі ухилення його від прийняття виконання або іншого прострочення з його боку, а так само при відсутності представника недієздатного кредитора боржник по грошовому зобов’язанню або по зобов’язанню передати цінні папери має право внести належні з нього гроші або цінні папери в депозит державної нотаріальної контори або приватного нотаріуса, які повідомляють про це кредитора.

Таким чином, в разі, якщо вексель не був пред’явлений до платежу у відповідні строки, боржник має право внести суму векселя в депозит нотаріуса.

Порядок прийняття нотаріусами в депозит грошових сум та цінних паперів встановлюється Законом України “Про нотаріат” та вищевказаною Інструкцією.

Відповідно до норм Закону України “Про нотаріат” та Інструкції боржник, при внесенні в депозит нотаріуса грошових коштів або цінних паперів, повинен вказати нотаріусу найменування кредитора, оскільки нотаріус повинен повідомити останнього про внесення грошових коштів в депозит, а також у випадку, коли боржник бажає повернути ці кошти, нотаріус має право здійснити це лише за згодою кредитора.

Особливістю векселя як ордерного цінного паперу, є те, що на момент настання строку виконання зобов’язання, боржник може не знати (здебільшого не знає) хто є векселедержателем, тобто кредитором. У зв’язку з цим, Закон України “Про нотаріат” та Інструкція потребують внесення відповідних доповнень, які стосуються порядку прийняття нотаріусом в депозит суми векселя. Так, на нашу думку, потрібно закріпити положення про те, що нотаріус повинен видати суму, внесenu в депозит, особі, яка пред’явить нотаріусу оригінал векселя та обґрунтує своє право на отримання платежу за векселем безперервним рядом індосаментів. Для цього, при внесенні в депозит грошових коштів в оплату векселя, боржник повинен точно вказати дані векселя, а саме: номер векселя, дату видачі, суму векселя, строк платежу, найменування першого векселедержателя, найменування векседавця (в переказному векселі), умови щодо сплати процентів по векселю, у випадку наявності таких умов. При цьому, на наш погляд, нотаріусу треба надати право відмовитись від прийняття грошових коштів в депозит у разі, якщо боржник не зможе точно вказати реквізити векселя та його номер.

Крім того, вважаємо, що необхідним є вирішення питання щодо внесених в депозит грошових коштів в оплату векселя у випадку, якщо за їх отриманням векселедержатель не звернеться в строк 3 років з дня настання строку платежу за векселем. Відповідно до ст. 70 Уніфікованого закону позовні вимоги до акцептанта, які впливають з переказного векселя, погашаються із закінченням трьох років, які обчислюються від дати настання строку платежу. Отже, в такому випадку векселедержатель втрачає право на отримання платежу за векселем. На нашу думку, у випадку, якщо векселедержатель не звернеться до нотаріуса за отриманням грошових коштів, внесених в оплату векселя в строк до 3-х років з дня настання строку платежу, нотаріус повинен повернути ці кошти боржнику, який вніс їх в депозит нотаріуса.

Герц А.А.,

*викладач кафедри права Технологічного
університету Поділля*

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ШОТЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Проблеми іпотеки підприємства зумовлені особливістю предмету даного виду застави, який складається з матеріальних і нематеріальних елементів.

Однією із форм римської застави була іпотека, “при якій предмет застави залишався у власності і користуванні боржника”[1].

Предметом іпотеки можуть бути нерухомі речі, що включають в себе різні елементи, які мають матеріальний зв’язок між собою, а також із сукупності речей, які зв’язані між собою не матеріально, а за загальним призначенням. Наприклад, до нерухомості відносилися “земельні ділянки... надра землі, ... забудови, посіви... та інші... предмети, пов’язані з землею чи фундаментально скріплені з її поверхнею. Римське право розрізняло також речі “подільні та неподільні”, “споживчі та неспоживчі”, “прості та складні”[2].